

Hilkka Pietilä, MMM
 Julkaistu kirjassa: Hakkarainen, Toikka & Wallgren (toim.):
Unelmia maailmasta. Suomalaisen kehitysmaaliikkeen juurilla.
 LIKE, Helsinki-Delhi 2000

SOLIDAARISUUS ELÄMÄN JOHTOLANKANA eli
 ajan mukana avautuvat silmät yhä paremmin näkemään

Oma “globalisoitumiseni” alkoi varhain

Oma ajatteluni alkoi globalisoitua jo 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa. Mitä pitemmälle olen tässä globalisoitumisessa päässyt sitä paremmin tajuan, miten tuhoisaa on markkinataloudellisten rakenteiden globalisoituminen.

Oma globalisoitumiseni alkoi, kun huomasin 1950-luvun lopulla, että en tiennyt yhtään mitään siitä, miten suuri osa ihmisistä oli aliravittuja, näki joka päivä nälkää, ja miten miljoonat lapset nääntyivät puutostauteihin joka vuosi vain sen takia, ettei heille riittänyt riittävästi terveellistä ruokaa. En tiennyt tästä todellisuudesta mitään, vaikka olin opiskellut viisi vuotta ravitsemustiedettä Helsingin yliopistossa ja suorittanut jopa hyväksytyt loppututkinnon!

Aloin silloin hoitaa - päivätyöni ohella - Suomen FAO-toimikunnan kotitalous- ja ravitsemusosaston sihteerin tehtävää, jonka ansiosta aloin saada YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestön, FAOn aineistoa, mikä kertoi maailman todellisuudesta. Koin eräänlaisen kulttuurishokin - miten voidaan ravitsemustiedettä opettaa yliopistossa niin, että sitä lukeneet eivät tiedä mitään todellisuudesta? Eivät tiedä, mitä käytännössä tapahtuu, kun lapset eivät saa tarpeeksi maitoa ja sen mukana välttämätöntä valkuaisista ja vitamiineja. Että valkuaisen ja vitamiinien puute eivät ole vain teoriaa vaan massiivisessa mittakaavassa todellisuutta tässä maailmassa.

Kun en muuta voinut niin aloin tiedottaa tilanteesta maailmassa, kirjoittaa artikkeleita FAOn aineistojen pohjalta. Voin yhdistää näistä asioista tiedottamisen jopa silloiseen työhöni Maito ja Terveys-yhdistyksen toiminnanjohtajana. Tehtäväni oli tiedottaa ja valistaa suomalaisia siitä, miten arvokasta ravintoa ovat maito ja maitotuotteet. Mikä olikaan vakuuttavampi osoitus tästä kuin se, mitä lapsille tapahtuu, jos he eivät saa maitoa? Aineistoa siitä sain sitten käsiini yllin kyllin, kun opin sitä etsimään FAO:sta, YK:n lastenrahastosta UNICEF:stä ja muista lähteistä.

Vaikka itse olin sota-ajan lapsena kokenut, vasta silloin 1950-luvun lopulla aloin saada käsitystä siitä, miten suuri oli avun tarve myös Suomessa sodan aikana ja sen jälkeen. Silloin UNICEF auttoi Suomea parantamaan niin lasten ravitsemusta kuin terveydenhoitoa ja vaatetustilannettakin vuosina 1947-1955. Ei nälkä ja aliravitsemus ollut sen kauempana. UNICEF auttoi Suomea mm. aloittamaan kulutusmaidon pastöroinnin, jotta sen hygieenisyyden lasten ravintona voitiin taata.

Siitä se alkoi. Kun FAO aloitti maailmanlaajuisen Nälkä pois-kampanjan vuonna 1960, sen lähtölaukaus Suomessa oli Uuden Kuvalehden julkaisema koko aukeaman artikkeli “Tänä

vuonna kuolee 35 miljoonaa ihmistä maailmassa nälkään”, jonka olin kirjoittanut. Pian sen jälkeen saatiin aikaan myös toimikunta vetämään Nälkä pois-kampanjaa Suomessa. Minut pyydettiin siihen mukaan, koska olin jo omasta puolestani kampanjan aloittanut. Pian sen jälkeen sain tilaisuuden myös paikata aukkoa maatalous- ja metsätieteellisen tiedekunnan opetuksessa, pidin luentoja maailman elintarviketilanteesta ja -ongelmista useiden vuosien ajan.

Vuonna 1962 korjailin kustantajalle ruotsalaissyntyisen, sittemmin USA:ssa toimineen professori Georg Borgströmin kirjan “Ruokaa vai raketteja” suomennosta. Se täydensi minun ravinto-opillista tietämystäni huomattavasti. Opin muun muassa tajuamaan, miten äärettömän tuhlavaista on rikkaiden maiden elintarviketuotanto ja miten sitä ‘kehitetään’ jatkuvasti vain tuhlailevampaan suuntaan.

Kun maataloutta tehostetaan mekanisoimalla ja ‘kemikalisoimalla’ - koneellistamalla ja lisäämällä kemiallisesti tuotettujen väkilannoitteiden ja väkirehujen käyttöä - merkitsee se, että jokaisen ravintokalorin tuottamiseen tarvittavan energian määrä jatkuvasti kasvaa. Jo pelkästään siinä, että eläin muuttaa ruohoa ja viljaa lihaksi, on hyötysuhde 8:1 ts. jokaista lihakaloria varten tarvitaan kahdeksan kasvikaloria eli primäärikaloria niinkuin Borgström niitä nimitti. Siitä huolimatta yksi länsimaisen elintason mittareista on lihan kulutus henkeä kohti. Mitä enemmän syödään lihaa sitä korkeampana pidetään elintaso.

Tämä oli mielestäni yksi selvä osoitus siitä, että jatkuva kulutuksen lisääminen rikkaissa maissa on konkreettinen muoto eriarvoisuuden pahentamista ja kehitysmaiden riistoa. Rikkaiden maiden ihmiset syövät kirjaimellisesti leipää köyhien suusta, kun tuhlaavat omaan elintasoonsa maailman rajallisia energia- ja elintarviketuotantoresursseja. Siksi yksi käytännön solidaarisuuden muoto on vastustaa kulutuksen lisäämistä rikkaissa maissa. Tätä asiaa olen sittemmin yrittänyt muistuttaa kaikessa siinä tiedotus- ja valistustyössä, jota olen vuosikymmeniä tehnyt. Yhtenä henkilökohtaisen solidaarisuuden muotona päätin lopettaa pihvilihan syönnin ja muutenkin yrittää pitää kulutustani ‘kohtuuden’ rajoissa.

Kulutuksen kuilu yhä suurempi

Maailman elintarvikeongelma ei ole ratkennut kaikista ponnisteluista huolimatta kuluneiden 50 vuoden aikana. Nälkäänäkevien lukumäärä ei ole paljonkaan vähentynyt - viime vuosina pysynyt jatkuvasti noin 800 miljoonan tasolla - vaikka heidän suhteellinen osuutensa on maailman väestön kasvaessa hiukan laskenut. Hyvänä saavutuksena voidaankin pitää jo sitä, että elintarviketuotannon kasvu on pysynyt jotakuinkin tahdissa väestönkasvun kanssa, joten tilanne ei ole karannut kokonaan hallinnasta.

KulutuskUILU sen sijaan on kasvanut räjähdysmäisesti teollisuusmaiden markkinoiden lietsoessa kulutuksen lisäämistä “ostokykyisissä” maissa ja myös hallitusten ajaessa tätä politiikkaa kaikin voimin. Vuonna 1980 valmistunut maailman ympäristöohjelma arvio silloin varovasti, että jokainen teollisuusmaiden kansalainen kuluttaa luonnonvaroja keskimäärin yhtä paljon kuin 40 asukasta esimerkiksi Somaliassa. Yhdeksänkymmentäluvulla on todettu, että esimerkiksi keskimääräisen amerikkalaisen luonnonvaroilta aiheuttama raskaus vastaa ainakin 140 ihmisen elämän aiheuttamaa raskautta köyhimmässä kehitysmaissa.

1970-luvulla mm. *E.F. Schumacher* hahmotteli kirjoissaan “Pieni on kaunista” ja “Good Work” teollistuneille maille sellaisia talous- ja kehitysmalleja, jotka turvaisivat ihmisarvoisen

elämän, mutta panisivat rajat tuotannon kasvulle sekä tuhlailevalle ja ympäristöä pilaavalle kulutukselle. Samaan aikaan *Ivan Illich*, *Rudolf Bahro*, *André Gorz* ja *Erik Damman* tekivät selviä ehdotuksia siitä, mitä teollistuneissa maissa pitäisi tehdä kasvun pysäyttämiseksi ja sellaisen talouspolitiikan kehittämiseksi, jonka tarkoituksena olisi kulutuksen supistaminen jatkuvan kasvun sijaan. Rudolf Bahro mm. esitti, että rikkaissa maissa tuotantoa pitäisi leikata 90 prosenttia, jotta annettaisiin köyhille maille tilaa lisätä tuotantoon ilman, että maailman luonnonvarojen kantokykyä riskeerattaisiin.

Kuuluisa Rooman Klubi julkaisi 1972 raporttinsa “Kasvun rajat”, jossa vallitseviin trendeihin perustuvilla tietokoneskenaarioilla osoitettiin, mihin maailmantaloudessa ajaututaan, jos jatketaan kasvua silloisella vauhdilla. Rooman Klubi teki sen erehdyksen, että se ei selvästi osoittanut, missä maissa kasvua täytyy rajoittaa. Siksi se arvovaltaisuudestaan huolimatta saikin kaikkien vastarinnan osakseen: teollisuusmaissa siksi, että ne eivät tietenkään hyväksyneet koko ajatusta kasvun rajoittamisesta, ja kehitysmaissa siksi, että ne katsoivat aivan oikeutetusti, että heiltä ei ainakaan voida kasvun pysäyttämistä vaatia, koska siellä ei edes ihmisten perustarpeita pystytä tyydyttämään.

Minä tietysti tartuin innolla kaikkiin näiden viisaiden miesten ajatuksiin, jotka auttoivat ymmärtämään, miksi maailmassa maat ja kansat ovat niin äärimmäisen eriarvoisessa asemassa ja miksi tilanne vain jatkuvasti pahenee. Jo silloin aloin selvästi nähdä, että niin arvokasta kuin kehitysyhteistyö onkin, sillä ei millään voida edes pysäyttää maailman eriarvoisuuskuilun levenemistä puhumattakaan, että se alkaisi kaventua. Jos todella halutaan vähentää vääryyttä ja parantaa oikeudenmukaisuutta kansainvälisissä suhteissa on saatava aikaan muutoksia Pohjoisen omassa kehityksessä ja politiikassa.

Vuonna 1970 julkaisimme Suomen YK-liitossa eräänlaisen käsikirjan kouluille ja nuorison kerhotoiminnan tarpeisiin “Perustietoa kehitysmaista”, jossa osoitimme mihin suuntaan tilanne on menossa (1). Jo silloin alkoivat pelkät kehitysmaiden velat olla sitä luokkaa, että niiden korot ja kuolelutukset söivät yhtä paljon varoja kuin koko kehitysapu Pohjoisesta Etelään. Sen lisäksi viittasimme siihen, miten paljon voittoja suuryhtiöt ulosmittaavat joka vuosi kehitysmaista ja miten kansainvälisen kaupan hintasuhteet huononevat vuosi vuodelta niin, että kaupassakin kehitysmaat vain häviävät eivätkä vaurastu. Kirjaa kyllä kouluissa ja kerhotoiminnassa käytettiin, sillä siitä otettiin kolme tuhansien kappaleiden painosta.

Kiinnostus kehitysyhteistyötä ja ympäristönsuojelua kohtaan kasvoi nopeasti koko 1970-luvun ajan. Monia kiinnosti päästä tekemään työtä kehitysmaihin tai osallistua projekteihin. Silloin jo käynnistettiin myös kehitysjoukkotoimintaa ensimmäisen kerran. Kampanjointi kohdistui kuitenkin lähes yksinomaan vain kehitysyhteistyömäärärahojen lisäämiseen. Ajatukset tuotannon ja kulutuksen supistamisesta Pohjoisessa kehitysmaiden hyväksi sekä talouspolitiikan ja kaupan tavoitteiden ja periaatteiden muuttamiseksi eivät paljon herättäneet vastakaikua.

1970-luku mullisti maailmaa

1970-luku oli YK:n julistamista kehityksen vuosikymmenistä toinen järjestyksessä. Tälle vuosikymmenelle oli laadittu myös määrätietoinen *kehitysstrategia*, jollaista ei edellisellä kehityksen vuosikymmenellä vielä ollut ollenkaan. Tämä kehitysstrategia vanheni kuitenkin nopeasti, sillä vuosikymmenellä alkoi tapahtua asioita, jotka veivät kehitystä eteenpäin tavoilla, joita ei kukaan ollut osannut ennakoita.

Naiset kimpaantuivat strategiasta jo heti alkuunsa, koska siinä ei naisista ollut yhtä sivulausetta enempää. Niinpä YK:n naisten asemaa käsittelevä toimikunta laatikin oman strategiansa, jossa naiset esittivät omat vaatimuksensa ja asettivat omat tavoitteensa kehitykselle. Tämä laaja päätöslauselma hyväksyttiin syksyllä 1970 niin kuin ko. kehitysstrategiakin. Vuonna 1972 tehtiin sitten päätös vuoden 1975 julistamiseksi *Kansainväliseksi naisten vuodeksi*, jonka aikana järjestettiin kaikkien aikojen ensimmäinen *YK:n maailmankonferenssi naisten aseman edistämiseksi* Meksiko Cityssä. Näistä tapahtumista naisten aseman ottamiseksi huomioon YK:n toiminnassa alkoikin sellainen lumivyöry, joka on muuttanut koko YK:n toiminnan luonnetta naisten kannalta.

Vuonna 1972 pidettiin myös YK:n ensimmäinen *maailmankonferenssi ympäristökysymyksistä, UNCHE*, Tukholmassa. Siellä hahmotettiin ympäristöproblematiikka paljon kokonaisvaltaisemmin ja laajemmin kuin siihen asti oli ympäristöliikkeessä totuttu tekemään. Kysymys ei ole vain ympäristön pilaantumisesta ja luonnon suojelusta vaan on käsiteltävä luonnonvarojen käyttöä kokonaisuudessaan ja ns. kehityksen vaikutuksia ympäristöön. Konferenssi otti mukaan myös asuinympäristön, ympäristökasvatuksen sekä ympäristöpolitiikan sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. Luonnonvarojen käyttöä ja saastumisongelmia pohdittiin nimenomaan kansainvälisinä ja globaalisina ongelmina eikä vain paikallisina ja kansallisina kysymyksinä.

Kehitysapu ei riitä

Jo 1970-luvun alussa monet kehitysmaat olivat tehneet sen johtopäätöksen, ettei kehitysapu pysty korjaamaan sitä eriarvoisuutta ns. Etelän ja Pohjoisen välillä, jonka satojen vuosien siirtomaavalta oli saanut aikaan. Historiallisen kehityksen seurauksena olivat maailmantalouden ja -kaupan rakenteet sellaiset, että siirtomaavalta taloudessa edelleen jatkui, vaikka se poliittisena järjestelmänä oli purettu. Kehitysmaihin siirtomaakaudesta rakennettu infrastruktuuri oli luotu palvelemaan yhteyksiä emämaihin. Se ei palvellut näiden maiden omia tarpeita. Koko maailman taloudellinen järjestelmä oli sillä tavoin rakennettu ja ohjattu, että se edelleen palveli entisten siirtomaaherrojen vaurastumista ts. kanavoi resursseja ja varallisuutta kehitysmaista teollisuusmaihin ja pahensi kansainvälistä eriarvoisuutta. Tämän virran suuntaa ei kehitysapu ikinä riittäisi kääntämään niin, että kuilu rikkaiden ja köyhien välillä alkaisi supistua. Oli siis saatava aikaan uusi kansainvälinen talousjärjestys.

Niinpä 1973 öljyä tuottavat kehitysmaat, OPEC-maat ottivat sen vallan omiin käsiinsä, jonka maailman öljyvarojen hallinta niille soi. Ne nostivat lyhyessä ajassa öljyn hinnan maailmanmarkkinoilla kolminkertaiseksi, mikä sai aikaan ennennäkemättömän kriisin öljystä täysin riippuvaisissa teollisuusmaissa. Näissä maissa syntyi suuri hätäannus, minkä vallassa ne hyväksyivät kehitysmaiden esittämän julistuksen ja toimintasuunnitelman *Uudesta kansainvälisestä talousjärjestyksestä, UKTJ*, YK:n yleiskokouksen erityisistunnossa keväällä 1974. Se oli hyvin konkreettinen suunnitelma kansainvälisen kaupan ja maailmantalouden ohjailemisesta hallitustenvälisillä päätöksillä ja sopimuksilla samaan tapaan kuin esim. Pohjoismaissa oli jo pitkään ohjailtu kansallisia talouksia.

UKTJ oli globaalisen tason suunnitelma kansainvälisen eriarvoisuuden vähentämiseksi. Vuonna 1976 Maailman työllisyyskonferenssissa hyväksyttiin sen rinnalle *Perustarvestratégia*, joka asetti tavoitteeksi eriarvoisuuden kaventamisen kunkin maan sisällä. Kehityspolitiikan olisi tähdättävä siihen, että kaikkein huonoimmassa asemassa olevien ihmisten perustarpeista ensisijaisesti pidettäisiin huolta. Näiden ihmisten itsensä on voitava osallistua poliittiseen päätöksentekoon, jotta heidän tarpeensa voisivat tulla

kuulluiksi. Tämä edellyttää kansanvallan toteuttamista.

Näin oli muutaman vuoden aikana 1970-luvulla hyväksytty kolme suunnitelmaa: maailman ympäristöpoliittinen suunnitelma, UKTJ ja Perustarvikestrategia, jotka yhdessä muodostivat kokonaisvaltaisen poliittisen strategian kansainvälisen kehityksen ohjailemiseksi. Näiden lisäksi oli kehityspoliittisessa keskustelussa silloin voimakkaasti mukana myös *pyrkimys omaehtoisuuteen* kehitysmaiden taloudellisessa kehityksessä sekä kansallisesti että kollektiivisesti.

Maailmantilanne kehittyi suotuisasti myös käytännössä. Taloudellisen korkeasuhdanteen vallitessa sekä multilateraaliset että bilateraaliset kehitysyhteistyömäärärahat kasvoivat vuodesta toiseen. Kehitysmaiden oli helppo saada edullisilta tuntuvia lainoja maailman rahamarkkinoilta ja hyvien suhdanteiden vallitessa kansainväliset yhtiötkin uskoivat, että kehitysmaihin kannattaa investoida. Monien kehitysmaiden tilanteessa tapahtui todella näkyvää edistymistä. Kuilu rikkaiden ja köyhien kesken kyllä kasvoi edelleen, mutta entistä hitaammin, kun taloudellista kasvua tapahtui myös monissa kehitysmaissa.

(Tähän kaavio **“Kehitysjattelun peruspilarit”**)

Silloin näyttivät ongelmat mittasuhteiltaan vielä sellaisilta, että niihin puuttuminen olisi ollut realistista. Jos suunnitelmien toimeenpano olisi lähtenyt pontevasti käyntiin heti päätösteon jälkeen, olisi koko maailmantilanne tänään täysin toisenlainen. Silloin ongelmien ratkaiseminen olisi ollut paljon helpompaa kuin nyt, kun kansainvälinen eriarvoisuus, ympäristöongelmat ja neoliberaalistinen maailmankauppa ovat saaneet jatkaa entiseen suuntaansa yhä kasvin voimin vielä 20 vuotta.

Uskoa ja toivoa terveemmästä kehityksestä

Tämä kehitys herätti valtavasti toivoa niiden mielissä, jotka olivat etsineet todella vaikuttavia keinoja kehitysmaiden aseman ja tilanteen parantamiseksi maailmantaloudessa. Käsitys kehitysavun merkityksestäkin asettui realistisiin puitteisiin näiden holististen suunnitelmien kokonaisuudessa.

Omassa toiminnassani ja Suomen YK-liiton puitteissa yritimme tehdä UKTJ:tä, perustarvikestrategiaa ja omaehtoisuuspolitiikkaa tunnetuksi kaikin voimin. Halusimme tietysti vaikuttaa siihen, että Suomen hallitus ainakin tukisi näitä ohjelmia mahdollisimman tehokkaasti. Omasta puolestani yritin osoittaa, että olisi myös muutettava oman maan taloudellisen kehityksen tavoitteita, jotta nämä ohjelmat alkaisivat toimia ja toteutua maailmanlaajuisesti.

Vaikka kaikki nämä ohjelmat hyväksyttiin yksimielisesti hallitusten välisissä konferensseissa, niiden toimeenpano juuttui kuitenkin eri valtioryhmittymien välisiin ristiriitoihin. Tosi asiassa oli ongelmien takana jo silloin monikansallisten yhtiöiden valta ja intressit, joita vahvat teollisuusmaat ajoivat. YK:ssa pyrittiin näihin ohjelmiin kirjattuja periaatteita ja pyrkimyksiä kuitenkin pitää hengissä sisällyttämällä ne suurelta osin vielä 1980-luvulle laadittu toiseen kehitysstrategiaan.

1980-luvulla kuitenkin kehitysmaiden velkakriisi kärjistyi siinä määrin, että jopa 1970-luvulla saavutetut edistysaskeleet monissa maissa menetettiin ja kehityksen suunta kääntyi alaspäin. Ja suurvaltojen välisen asetelman dramaattinen muutos sitten 1990-luvun alussa

poisti esteet markkinakapitalismin globalisoituvan vallan tieltä.